

Я.В. Барвенко,
студ. III курсу, спеціальність “Право”,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри
кримінального права, кримінального процесу
та криміналістики О.М. Миколенко

ЮВЕНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ

Обрання Україною курсу на євроінтеграцію та декларування себе як демократичної, соціальної та правової держави покладає на неї обов'язки у сфері захисту прав людини та надання соціальної допомоги незахищеним верствам населення. Особливу увагу слід приділити розвитку сфери захисту прав дітей.

Статистичні дані, надані Державною судовою адміністрацією України (ДСА) за 2017 рік, підкреслюють наскільки актуальним є це питання. За 2017 рік у судах першої інстанції перебувало на розгляді 6 408 кримінальних проваджень щодо 7 976 неповнолітніх осіб. Із них розглянуто 3 872, у тому числі: 1) із постановленням обвинувального вироку – 2 854 провадження стосовно 3 462 осіб (із них на підставі угоди про примирення – 237 проваджень, а про визнання винуватості – 89); 2) із закриттям провадження у справі – стосовно 545 осіб; 3) із застосуванням примусових заходів медичного характеру – 15 проваджень щодо 16 осіб, 4) повернуто прокурору – 90 обвинувальних актів щодо 128 осіб. На кінець звітнього періоду в судах першої інстанції перебувало 2 536 нерозглянутих кримінальних проваджень [1].

Вітчизняні та зарубіжні спеціалісти вважають, що панацеєю в цьому випадку є запровадження дієвого механізму ювенальної юстиції.

У юридичній літературі ювенальна юстиція розглядається у широкому та вузькому розумінні:

1) у широкому розумінні – це система, яка включає в себе: судові органи; органи, які здійснюють кримінальне переслідування; громадянські інституції; органи та установи запобігання безнаглядності та правопорушень неповнолітніх; уповноваженого з прав людини [2, с. 25-30].

2) у вузькому ж розумінні – це система спеціалізованих судових органів, призначених для розгляду справ, одним із учасників якої є неповнолітній. Як правило, ці органи функціонують в рамках системи судів загальної юрисдикції [3, с. 33-35].

Щодо сучасного стану розвитку та впровадження цієї системи варто зазначити, що законодавцем була обрана “вузька” модель ювенальної юстиції. Відповідно до ч. 3 ст. 18 та ч. 7 Закону України “Про судоустрій та статус суддів” у місцевих загальних судах та апеляційних судах діє спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх. Судді, уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, не звільняються від виконання обов’язків судді відповідної інстанції, проте здійснення ними таких повноважень ураховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення [4]. Вибір законодавцем “вузької” моделі ювенальної юстиції неодноразово піддавався критиці з боку наукової спільноти. Так, Г.М. Омеляненко зазначила, що спроби запровадження “вузької” моделі ювенальної юстиції вже мали місце, проте позитивних результатів не дали. Основною причиною є те, що судді перевантажені справами, внаслідок чого змушені їх розглядати незалежно від спеціалізації. Повинна бути створена система спеціалізованих судів як автономне відгалуження системи судів загальної юрисдикції, що дозволить створити найсприятливіші умови для розгляду справ і сприятиме виконанню мети правосуддя щодо неповнолітніх [5, с. 79-83].

Нам імпонує позиція вченої. На нашу думку аби система ювенальної юстиції працювала ефективно мають бути створені спеціалізовані органи або підрозділи (відділи) у вже існуючих органах як судових, так і правоохоронних. Варто зазначити, що перевантаженість судів, про яку згадує вчений, є не єдиною проблемою в реалізації та впровадженні так званої “вузької” моделі ювенальної юстиції. Внаслідок реформування системи правосуддя, розпочатого на початку 2016 року, кількість професійних суддів, які пройшли кваліфікаційне оцінювання, різко знизилася, що призвело до того, що в деяких судах працюють 3-4, а то й взагалі один суддя. Тому, наприклад, створення в районних судах окремих колегій або палат з розгляду окремих категорій справ є фізично неможливим.

Ведерникова О.М. зазначає, що система сучасної ювенальної юстиції є досить складною і має включати в себе:

- 1) **особливі процедурні норми**, що регламентують процес провадження у справах, учасниками яких є діти та молодь;
- 2) **особливе коло осіб (діти та молодь)**, на яких поширюється дія даної системи;

- 3) *спеціальні заходи соціального та юридичного впливу* на них, також і заходи кримінально-правового реагування;
- 4) *спеціалізовані ювенальні суди (судові склади);*
- 5) *установи виконання покарань та некаральних примусових заходів;*
- 6) *державні установи та установи місцевого самоврядування,* а також *громадські організації* [6, с. 7-8].

Виходячи з вищенаведеного слід констатувати, що в Україні наявні в тому чи іншому прояві всі структурні елементи, які необхідні для запровадження сучасної системи ювенальної юстиції, проте, як зазначають автори Концепції “Створення та розвитку системи ювенальної юстиції в Україні”, аби остання запрацювала як автономна система необхідно:

1. Створити Національну державну програму, покликану охопити наріжні компоненти ювенальної юстиції з метою зміни парадигми правосуддя щодо неповнолітніх. Це означатиме еволюційну зміну системи кримінальних покарань у напрямку широкого застосування технологій відновного правосуддя. Програма передбачає комплексне впровадження основних складових ювенальної юстиції шляхом реалізації 7 модулів Програми:

I-й Модуль: Кадровий: підготовка фахівців у галузі ювенальної юстиції;

II-й Модуль: Законодавчий: створення законодавчої бази та процедур щодо неповнолітніх у конфлікті з законом;

III-й Модуль: Інституційний: створення ювенальних судів та центрів;

IV-й Модуль: Освітньо-науковий: впровадження нових освітніх кваліфікацій, проведення наукових досліджень щодо ювенальної юстиції;

V-й Модуль: Аналітичний;

VI-й Модуль: Інформаційний: пропагування ідей і принципів ювенальної юстиції в українському суспільстві шляхом проведення;

VII-й Модуль: Фінансовий;

2. Забезпечити організаційну, фінансову та матеріальну підтримку для впровадження та функціонування системи Ювенальної Юстиції;

3. Створити міжвідомчу Координаційну раду з питань функціонування системи Ювенальної Юстиції для сприяння реалізації державної політики та координації дій у вирішенні питань, пов’язаних з профілактикою скоєння правопорушень дітьми та підлітками, створенням системи підтримки дітей та підлітків у системі Ювенальної

Юстиції, соціалізацією та реінтеграцією неповнолітніх правопорушників, за участю представників Мінюсту, Міносвіти, Міністерства з питань молоді та спорту, МВС, МОЗ, Генеральної прокуратури інших зацікавлених центральних органів виконавчої влади та провідних громадських організацій [6, с. 138-144].

З аналізу вищенаведеної модульної системи можна зробити висновок, що запровадження ювенальної юстиції є досить кропіткою та фінансово витратною процедурою. Однієї тільки спеціалізації в судах, розробки законопроектів та концепцій недостатньо, потрібна фінансова спроможність держави аби система запрацювала повноцінно. З точки зору системи органів, які мають реалізовувати цілі ювенальної юстиції, вкрай важливими є органи з реабілітації та соціальної адаптації малолітніх та неповнолітніх правопорушників; профілактичні органи; органи контролю та захисту; превентивні органи; установи відбування покарань.

Підводячи підсумки варто зазначити, що ювенальна юстиція є позитивним та необхідним явищем сьогодення. В Україні обов'язково потрібно довести до кінця процес створення ювенальної юстиції, проте варто не просто скопіювати цю систему у західних державах, а створити таку систему, яка відповідає теперішнім реаліям, співвідноситься з українською правовою системою, з навантаженістю на суди і яка буде взмозі забезпечити ефективний захист прав та допомогу дітям, які вчинили правопорушення або стали його жертвою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Неповнолітні злочинці: статистика злочинців та покарань: інтернет-видання “Україна Кримінальна”. URL: <http://cripo.com.ua/gangsters/?p=246205/> (дата звернення 14.03.2019).
2. Мелешко Н.П. Ювенальная юстиция в Российской Федерации: криминологические проблемы развития. Санкт-Петербург, 2006. 787 с.
3. Мельникова Э.Б. Ювенальная юстиция: Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии: Учеб. пособие. Москва, 2001. 272 с.
4. Про судоустрій та статус суддів: Закон України: від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n102> (дата звернення 14.03.2019).
5. Омельяненко Г.М. Адаптація кримінального законодавства України про судочинство у справах неповнолітніх до міжнародних Мінімальних стандартів. *Право України*. 2002. №5. С. 79–83.
6. Ювенальная юстиция: навчальний посібник / Гусев А.І. та ін. ; за заг. ред. Крестовської Н.М. Одеса, 2006. 29 с.